THE Art OF Ruling

Arte de Gobernación
Gobernabilidad Política uka tuqita

Aristeas sat chachan cartapa

Reyejj wali sumwa uka jiskt’ar katoqäna, ukat maynirojj akham sasaw jiskt’äna: ‘¿Apnaqañatakejj kunas wali wakiskirïki?’ sasa. ‘Jan soborno katuqañatakisa, jakäwipan jila partex amuyt’asirïñatakisa, taqi kunat sipansa chiqapar sarnaqañar jach’añchañataki, ukat ukham jaqinakamp amigonak jikxatañataki’ sasaw säna. ¡Diosajj ukhamarakiw cheqapar uñjañ muni! Aristías chachan cartapa 8:12-13

Reyejj iyaw satap uñacht’ayasajj mayniruw akham säna: ‘¿Kunas reyïñajj wakisi?’ sasa. Ukat akham sarakïnwa: ‘Suma apnaqañ munañasa, qamirïñasa jan ukax wali uñt’atäñasa jan mayjt’ayasiñasa, jan wali munañanakaru jan ukax jan wali munañanakaru, uka tuqit sum amuyt’asma ukhaxa, aka chiqapuniw apnaqasma’ sasa. Taqi kunatix chiqpachan munaski ukax jumankxiwa, Diosax janiw kuna jan walt’awis utjkiti, suma chuymanirakiwa. ¡Amuyunakamax jaqir tukuñjamäpan, janirak walja yänak munapxamti, jan ukasti apnaqañatak wakiskirïki ukanak munapxam! Aristeas chachan cartapa 8:15-16

Qhepürojj pachpa wakichäwiw uñjasïna, ukat reyejj uka chachanakar jiskt’añatakejj mä oportunidad jikjjatäna ukhajja, khitinakatï jutïr jiskt’añatakejj qheparapkäna ukanakat nayrïriruw jiskt’äna, akham sasa: ¿Kunas jach’a gobiernojja? Ukat jupax akham sasaw jaysäna: ‘Jupa pachpa apnaqañasa ukat jan munañanakamp apt’asiñasa’ sasa. Taqi jaqinakax mä natural bent de mente ukanipxi. Inas jila parte chachanakajj manq’añanaka ukat umañanaka ukat kusist’añanakar munapjjchïna, ukat reyenakajj territorio ukat jach’a uñt’atäñ munapjje. Ukampis taqi kunan mä juk’a amuyt’asiñax wali askiwa. Aristías chachan cartapa 8:26-27

Reyejj suma chuymampiw uka jaqer katoqäna, ukat jutïrinjja, ¿kunjamatsa jan ch’amäki ukat kusisita jakañat jitheqtayaspa? Ukat akham sasaw jaysäna: ‘Jupatï mä jach’a imperio apnaqeri ukat walja jaqenakan apnaqiripätap amtasiskaspa, ukat amuyunakapax janiw yaqha tuqinakat lup’iñapäkiti, jan ukasti, kunjamsa jupanakan sum jakasipxaspa uk amuyt’añapapuniwa’ sasa. Ukat Diosar mayisiñaparakiwa, ukhamat jan kuna lurañas jan yäqatäñapataki’ sasa. Aristías chachan cartapa 9:17-18

...‘¿Kunjamarak mä jaqix jach’a jach’a tukuñat jark’aqasispasti?’ sasa. Ukat akham sasaw jaysäna: ‘Jupatï mä kikpakïñap utjaskakini ukat sapa kuti amtaspa, jaqenakjjar apnaqir jaqïtapjja’ sasa. ¡Diosax jach'a jach'a tukurinakarux inamayaruw tukuyi, llamp'u chuymaninakaru, alt'at chuymaninakarus jach'ar aptaraki! Aristías chachan cartapa 9:45-46

Reyejj akham sänwa: “¿Aka jaqejj ukhamarakiw suma parli, ukat qhepürojj akham jiskt’äna: “¿Khitinakarus gobernadorat utt’ayañasa?” Ukat akham sarakïnwa: ‘Taqe khitinakatï jan wali lurañanak uñisipki, juma pachpa sarnaqatamat yateqasipki ukanakajj cheqaparjam sarnaqapjjam, ukhamat sapüru suma uñt’atäpjjañapataki’ sasa. Ch’amani Rey, ukham lurtajja’ sasaw säna, ‘Diosaw cheqapar sarnaqañ corona churtamjja’ sasa. Aristías chachan cartapa 10:7-8

Reyejj mä qhawqha tiempow uka jaqer jach’añchäna, ukat qhep qhepat akham jiskt’äna: ¿Kunas mä imperio apnaqañan juk’amp jach’a luräwipa? Ukat jupajj akham sänwa: ‘Uka apnaqerinakajj sapüru sumankañan jakapjjañapataki, ch’ajjwañanakanjja jank’ak cheqapar uñjatäpjjañapataki’ sasa. Aristías chachan cartapa 10:23-24

Pentateuco sat qellqata

Nayasti jupar uñt'twa, jupasti wawanakaparu, utapankirinakarusa, jupat qhiparux kamachini, jupanakax Tatitun thakip phuqhapxarakiniwa, chiqapar sarnaqañataki, taripañataki. Ukhamat Tatitux kuntix Abrahamat arsuwayki uk apanukuñapataki. Génesis 18:19 qillqatanxa

Jumasti taqi jaqinakat ch'amani jaqinak churarakïta, Diosar axsarir jaqinakaru, chiqa chuyman jaqinakaru, munañanakar uñisirinakaru. ukatsti waranq waranq apnaqirinakaru, patak patak apnaqirinakaru, phisqa tunka apnaqirinakaru, tunka tunka jaqinakar apnaqirinakjam utt'ayapxam: Ucatsti taqi jach'a jan walt'awinak jumar apanipxani, ukampis taqi jisk'a t'aqhisiñanak juchañchapxätam, ukhamat juma pachpatakix juk'amp ch'amäxani, jupanakax jumamp chikaw q'ipinak apt'asipxani. Éxodo 18:21-22 qillqatanxa

Janiw k'ari arunak arsuñamäkiti, janirakiw ñanqha jaqimpix amparam luqtañamäkiti, jan chiqapar uñjirïñamataki. Jan walinak lurañatakejj janiw walja jaqenakar arkätati; janirakiw juchañchäwi atipjañatak waljanir arknaqañatak arsuñamäkiti, janirakiw mä pobre jaqirus jupar uñt'ayañamäkiti. Jupan juchap laykux janiw pisin jakasirinakaman taripäwip apanukuñamäkiti. Mä k'ari arutxa jayarst'ayapxam; Jan juchaninakaru, aski jaqirus jan jiwayamti, nayasti ñanqha jaqirux janiw chiqapar uñjkäti” sasa. Éxodo 23:1-3,6-7 qillqatanxa

Jumanakax janiw taripañ tuqix jan walinak lurapxätati, janirakiw pisinkirinakarus jach'añchapxätati, janirakiw ch'aman jaqirus jach'añchapxätati, jan ukasti jaqi masimarux chiqapar uñjapxäta. Jumanakax taripäwinsa, jach'a pampansa, pesañasa, tupuñasa, janiw kuna jan walsa lurapxätati. Levítico 19:15,35 qillqatanxa

Yatiñani, amuyt'iri, tribunakam taypin uñt'at jaqinak irpapxam, nayasti jupanakarux jumanakan jilïrinakaparuw tukuyä. Ucapachasti juezanacamarojj akham sasaw mayt'ayäta: “Jilanacaman jan walt'äwip ist'apjjam, sapa mayniru, jilaparu, jupamp chik sarquir jan uñt'at jakenacarus ist'apjjam” sasa. Jumanakax taripäwinx janiw jaqinakar respetapxätati; ukampis jisk’anakarusa, jach’anakarusa ist’apxätawa; jaqin ajanuparux janiw axsarapkätati; taripäwix Diosankiwa, kuna jan walt'äwitix jumanakatakix wali ch'amäki ukax nayar apanipxam, nayasti ist'ä —sasa. Deuteronomio 1:13,16-17 qillqatanxa

Jichhasti Israel marka, ist'apxam kamachinakaru, taripäwinakaru, kawkïr kamachinaktix yatichapksma ukanak phuqhapxañamataki, ukhamat jakapxañamataki, kawkïr oraqtix nayra awkinakaman Tatit Diosapax churapktam uka uraqi katuntapxañamataki. Deuteronomio 4:1 qillqatanxa

Jupasti jan awkininakaru, ijma warminakarusa taripañwa phuqhi, yaqha markankir jaqirus munasirakiwa, manq'añanaka, isi churasa. Deuteronomio 10:18 qillqatanxa

Tatitu Diosamax taqi punkunakamanx taripirinakaru, jilïrinakaru utt'ayapxätam, taqi tribunakamaru. Jumajj janiw taripañ atipjätati; janirakiw jaqirus yäqañamäkiti, janirakiw mä churäwi katuqañamäkiti, mä waxt'äwix yatiñan jaqinakan nayranakap juykhuptayi, aski jaqinakan arunakapsa mayjt'ayaraki. Deuteronomio 16:18-19 qillqatanxa

Kunapachatix jupax reinopan tronopan qunt'atäkani ukhaxa, aka kamachin mä copiap mä libror qillqt'ani, uka kamachix levita sacerdotenakan nayraqatapan utjki ukanakat mä libroruw qillqt'ani, ukatsti uka kamachix taqi jakañ urunakan liyt'ani, ukhamat Tatit Diosapar axsarañ yatiqañapataki, taqi aka kamachin arunakapampi, aka kamachinakamp phuqañataki, ukhamat chuymapax jan jupat sipan juk'amp jach'ar aptatäñapataki jilatanaka, kamachit jan jithiqtañapataki, ch'iqa ampararu, ch'iqa tuqiru, ukhamat reinopan juk'amp urunakan jakañapataki, jupasa, wawanakapasa Israel taypina. Deuteronomio 17:18-20 qillqatanxa

Janiw yaqha markankir jaqirusa, jan awkininakarusa, jan wali amuyunak mayjt'ayañamäkiti; janirakiw mä viuda warmin isipsa prenda churañatak apt'asiñasäkiti: Deuteronomio 24:17

Jaqinak taypin ch'axwañax utjchi, ukat jupanakax taripäwir puripxani, taripirinakax jupanakar taripapxañapataki; uqhamasti aski jaqinakarux chiqapar uñjapxani, jan wali jaqinakarus juchañchapxani. Deuteronomio 25:1 qillqatanxa

Mayacht'atäpan khititix yaqha markankiri, awki, viuda ukanakan taripäwip mayjt'ayki ukaxa. Taqi jaqinakax sapxaniwa: "Amén" sasa. Deuteronomio 27:19 qillqatanxa

Isturya

Ucampis Tatitux taripirinak utt'ayäna, jupanakasti lunthatirinakan amparapat qhispiyapxäna. Jueces 2:16 qillqatanxa

Nayan chuymaxax Israel markan gobernadoranakaparuw uñtasi, jupanakax taqi chuymaw marka taypin luqtasipxäna. Tatitur jach'añchapxam. Jueces 5:9 qillqatanxa

Ucat Davidajj taqe Israel marcan reyëjjäna. Davitax taqi markaparuw taripäwi, chiqapar uñjañ phuqhäna. 2 Samuel 8:15 liyt'añataki

Israelan Diosapax sänwa, Israelan Qalapax nayaruw parlitu: "Khititix jaqinakxar apnaqki ukax chiqapar sarnaqañapawa, Diosar axsarañampiw apnaqañapa" sasa. Jupajj alwajj qhanäniwa, inti jalsunjja, jan qinayani alwajj qhanäniwa. kunjamtï jallu qhipat qhan qhant'asax uraqit mistur llamp'u ch'uxña quqanakax mistu ukhama. 2 Samuel 23:3-4 liyt'añataki

Jichhasti, Tatitu Diosaxay, David awkixat lanti mä uywatamaruw reyjam utt'ayawaytaxa, nayasti mä jisk'a wawakïtwa, janiw mistuñsa, mantañsa yatkti. Ukhamasti, uywatamarux mä amuyt'ir chuyma churam, markamar taripiñapataki, ukhamat askimpi jan walimpi amuyañajataki, ¿khitirak aka jach'a markamar taripispasti? Uca arsutapasti Tatituruw kusisiyäna, Salomonax uk mayitapata. Diosasti juparux sänwa: —Jumasti aka arunak mayitamatxa, janirakiw jaya jakañ mayisktati. janirakiw juma pachpatak qamir kankañ mayisktati, janirakiw uñisirinakaman jakañapsa mayisktati; ukampis juma pachpaw amuyt'añ mayisma taripañ yatiñataki; Uñjam, nayajj arunakamarjamaw lurta, nayajj mä

yatiñani, amuyt'asir chuyma chursma. Ukhamat jumat nayrax janiw khitis jumar uñtasit utjkänti, janirakiw khitis jumar uñtasit sartkaniti" sasa. 1 Reyes 3:7-12 liyt'añataki

Taqi israelitanakax reyin taripäwip ist'apxäna. Jupanakasti reyiruw ajjsarapjjäna, Diosan yatiñ kankañapajj jupan utjatapwa uñjapjjäna, ukhamat taripañataki. 1 Reyes 3:28 liyt'añataki

Jumatix nayan nayraqataxan sarnaqäta, kunjamtï David awkimax sarnaqkäna ukhama, taqi kuntix nayax sisksma ukarjam phuqañataki, ukhamarak kamachinakaxsa, taripäwinakaxsa phuqharakïta, ukhamasti Israel markarux wiñayatakiw reinoman tronop sayt'ayä, kunjämtix David awkimar arsuwayktxa ukhama: 'Janiw khitis tronopan tronopankxayatäkaniti' sasa Israel marka. 1 Reyes 9:4-5 liyt'añataki

Kusisiñani jaqinakama, kusisiñani aka uywatanakama, sapa kuti juma nayraqatan sayt'atanaka, yatiñ kankañam ist'irinaka. Tatitu Diosamax jach'añchatäpan, jupasti jumat kusisiyatäpan, Israelan tronopar qunt'asiñamataki, Tatitux Israel markar wiñayatak munasitap laykuw jumarux reyjam utt'ayapxtam, taripañataki, chiqapar uñjañamataki. 1 Reyes 10:8-9 liyt'añataki

Jeroboam chachasti wali ch'amanïnwa, Salomonasti uka waynarux wali ch'amanïtap uñjasaxa, Josean utapan taqi irnaqirinak apnaqañapatakiw utt'ayäna. 1 Reyes 11:28 liyt'añataki

Ucat Davidajj Israel markjjaru reyëjjäna, ucatsti take marcap taypin taripäwi, chekapqui ucanacjjaraqui. 1 Crónicas 18:14 liyt'añataki

Ukapachaw jumatix askinak jikxatäta, jumatix Tatitux Israel markat Moisesar churkäna uka kamachinakaru, taripäwinakap phuqañ munasmati: ch'amañchasim, jan axsart'am; jan axsaramti, janirakiw llakisimti. 1 Crónicas 22:13 liyt'añataki

Ukhamarus nayasti wiñayatakiw reinop utt'ayarakï, jupatix mandamientonakajsa, taripäwinakajsa sapüru phuqkani, kunjamtï jichhürunakan luraski ukhama. 1 Crónicas 28:7 liyt'añataki

Davidan Salomón yuqapax reinopan ch'amanchatäxänwa, Tatit Diosapax jupamp chikäskänwa, juparus wal jach'añcharakïna. 2 Crónicas 1:1 liyt'añataki

Jichhasti yatiñ kankañampi, yatiñampi churita, ukhamat aka markan nayraqatapar mistuñajataki, khitis aka markamar juchañchaspa? Diosax Salomonarux sänwa: —Ukax chuymaman utjatap layku, janiw qamir kankañsa, qamir kankañsa, jach'añchäwisa, uñisirinakaman jakañapsa mayisktati, janirakiw jaya jakañ mayisktati. jan ukasti, juma pachpaw yatiñ kankañamp yatiñ kankañamp mayisma, markajar taripiñamataki, khitinakarutix reyjam utt'ayawaysma uka; Nayasti qamir kankañanaka, qamir kankañanaka, jach'añchäwi churapxäma, kunjämtix jan khiti reyinakax jumat nayrax jikxatapkataynati, janirakiw jumat qhiparux utjkaniti" sasa. 2 Crónicas 1:10-12 liyt'añataki

Salomonasti Tatitun sutipatak mä uta lurañ amtäna, reinopatakis mä uta lurañ amtäna. Huram chachasti sarakïnwa: —Israelan Tatitu Diosaparu jach'añchatäpan, jupasti alaxpachampi akapachampi luratayna, jupaw David reyirux mä yatiñan wawa churäna, wali amuyumpi, amuyt'añampi, Tatitutaki mä uta lurañapataki, reinopatakis mä uta lurañapataki —sasa. 2 Crónicas 2:1,12 qillqatanxa

Jumatix David awkimarjam nayräxat sarnaqañ munsta, taqi kuntix nayax sisksma ukarjam sarnaqäta, kamachinakaxsa, taripäwinakaxsa phuqharakïta. Ucapachaw nayajj reinoman tronomarojj

sayt'ayarakï, kunjämtejj David awquimampi arust'atäcäyät ukhama: 'Israel marcanjja janiw mä jaqejj p'eqt'kaniti' sasa. 2 Crónicas 7:17-18 liyt'añataki

Tatitu Diosamax jach'añchatäpan, jumar tronopar qunt'ayañamataki, Tatitu Diosamatak reyit utt'ayañamataki, Diosamax Israel markar munasitap layku, wiñayatak ch'amanchañataki, ukatwa jumarux reyjam utt'ayaraktam, taripäwimp chiqapar uñjañampi. 2 Crónicas 9:8 liyt'añataki

Jupanakarux sapxarakïnwa: —Amuyasipxam kuntix lurapkta ukxa, jumanakax janiw jaqi laykuki juchañchapktati, jan ukasti Tatituruw taripapxtaxa, jupaw taripañ urun jumanakamp chikäski —sasa. Ucatwa jichhajj Tatitur ajjsarapjjam; amuyasipxam, lurapxam, Tatit Diosasax janiw kuna ñanqha lurañas utjkiti, janirakiw jaqirus respetañas utjkiti, janirakiw regalonak katuqañas utjkiti. 2 Crónicas 19:6-7 liyt'añataki

Aka Diosan utapan luräwinakap sapakïpan; Judionakan gobernadorapasa, judionakan jilïrinakapampix jupa lanti aka Diosan utap lurapxpan. Esdras 6:7 liyt'añataki

Esdras chachax Tatitun kamachip thaqhañataki, ukarjam phuqhañataki, Israel markan kamachinakapata, taripäwinakap yatichañataki. Esdras 7:10 liyt'añataki

Ukat juma Esdras, Diosaman yatiñapjama, juezanak utt'ayañamawa, jupanakax taqi jawir khurkatankir jaqinakar taripapxañapataki, taqi khitinakatix Diosaman kamachinakap yatipki ukanakaru. Jan uñt'irinakarus yatichapxam —sasa. Khititejj Diosman leyipsa, reyin leyipsa jan phoqañ munki ukajja, jank'akiw juchañchatäñapa, jiwañarusa, jaqunukuñasa, yänakap apt'asiñasa, carcelar jist'antatäñasa. Esdras 7:25-26 qillqatanxa

Nayasti Hanani jilajaru, ukhamarak Ananías reyin p'iqinchiriparuw Jerusalén marka apnaqañapatak churta, jupasti chiqa chuyman jaqïnwa, waljaniruw Diosar axsarirïna. Nehemías 7:2 qillqatanxa

Mardoqueo judío chachasti Asuero reyin jak'apankänwa, judionak taypin wali jach'änwa, walja jilanakapan munañaparjama, markapan qamir kankañap thaqhasa, taqi wawanakaparus sumankañ arsüna. Ester 10:3 liyt'añataki

Jiwasatakix taripañ ajllt'apxañäni: jiwasax maynit maynikam yatipxañäni kunatix askïki ukxa. Job 34:4 qillqatanxa

Salmonaka

Ukampis Tatitux wiñayatakiw wiñayatakïni, jupaw tronopxa taripäwitak wakicht'awayi. Jupaw akapacharux chiqapar uñjani, markarux chiqapar uñjañapatakiw yanapt'ani. Salmo 9:7-8 qillqatanxa

Jupasti aski kankañampi, taripäwimpix wal munasi, aka uraqix Tatitun suma kankañapamp phuqhantatänwa. Salmo 33:5 qillqatanxa

Kusisiñaniwa khititix Diosapax Tatituxa; ukatsti khitinakarutix jupax herenciap katuqañatak ajlliwayki uka jaqinakaru. Salmo 33:12 qillqatanxa

Tatitux taripañ munasiriwa, janiw qullan jaqinakar jaytanukkiti. wiñayatakiw imatäsipki, ñanqha jaqin wawanakapax tukjatäniwa. Aski jaqin lakapax yatiñ kankañ parli, laxrapas taripañ tuqit parli. Salmo 37:28,30 qillqata

Diosay, reyin taripäwinakam churam, reyin yuqapar aski kankañam churam —sasa. Jupaw markamarux chiqapar uñjani, pisinkirinakarus taripäwimpi. Jupaw markan pisinkirinakar juchañchani, pisin jakasir wawanakarus qhispiyani, t'aqhisirirus t'unjani. Salmo 72:1-2,4 qillqatanaka

Wajchanakaru, jan awkininakaru arxatapxam, t'aqhisiyatanakaru, pisin jakasirinakarusa chiqapar uñjapxam. Pobrenakaru, pisin jakasirinakarusa qhispiyapxam, ñanqha jaqinakan amparapat qhispiyapxam. Salmo 82:3-4 qillqatanxa

Chiqapar uñjañampi, taripäwimpix tronoman jakañawa, khuyapayasiñampi chiqa kankañampi nayraqatam sarantani. Salmo 89:14 qillqatanxa

Ucampis taripäwejj suma jakañar kutt'aniwa, taqe suma chuymaninakas ukar arkapjjarakiniwa. Salmo 94:15 qillqatanxa

Qhixu qhixunakampi, ch'amakampiw jupar muyuntapxi, chiqapar uñjañampi, taripäwimpix tronopan jakañ utapawa. Salmo 97:2 qillqatanxa

Reyin ch'amapajj taripañ munaraquiwa; jumax chiqapar sarnaqañ utt'ayaraktawa, Jacobun taripäwipsa, chiqapar uñjañsa phuqharaktaxa. Salmo 99:4 qillqatanxa

Tatitux taqi t'aqhisiyat jaqinakatakix chiqapar uñjañsa, taripañsa luraraki. Salmo 103:6 qillqatanxa

Khitinakatix taripäwip phuqhapki, askinak lurapki ukanakax kusisiñanïpxiwa. Salmo 106:3 qillqatanxa

Amparanakapan luratanakapax chiqawa, taripañawa; taqi kamachinakapax chiqapawa. Salmo 111:7 qillqatanxa

Cheqa thak ajllta, taripäwinakamajj nayan nayraqatajjaruw uchasta. Suma amuyt'añampi, yatiñampi yatichapxita, mandamientonakamar iyawsatax layku. Nayajj juramento lurta, phoqharakïwa, suma taripäwinakam phoqañajataki” sasa. Nayasti taripañsa, chiqapar uñjañsa lurtxa, jan t'aqhisiyirinakajarux jaytanukupxita. Salmo 119:30,66.106.121 qillqatanaka

Kusisiñaniwa khititix Jacobun Diosapax yanapiri, Tatitu Diosapar suyt'aski, jupaw alaxpachasa, akapachasa, qutasa, taqi kunatix ukan utjki ukanaksa luraraki. Tatitux katuntat jaqinakarux antutxi: Salmo 146:5-7

Salomón reyin arunakapa

Salomonan Davidan yokapa, Israelan reyipan säwinakapa; Yatiñampi yatichañampi yatiñataki; amuyt’aña arunaka amuyañataki; Yatiñampi, chiqapar uñjañampi, taripañampi, chiqapar uñjañampi yatichaña katuqañataki; Sapuru, waynaru yatiñampi amuyt’añampi sutilidad churañataki. Proverbios 1:1-4 qillqatanxa

Tatituw yatiñ kankañ churi, jupan lakapat yatiñampi, amuyt'añampiw mistu. Jupajj aski jaqenakatakejj suma yatiñanakwa churaraki, cheqapar sarnaqer jaqenakatakejj mä q’añuwa. Jupajj taripañ thakinak phoqaski, santonakapan thakipsa jark’aqaraki. Ukapachaw aski kankañapa, taripäwi, chiqapar uñjañ amuyt'äta; jïsa, sapa suma thaki. Proverbios 2:6-9 qillqatanxa

Tatitur ajjsarañajj jan walinak uñisiñawa: jach’a jach’a tukuñanaka, jach’a jach’a tukuñanaka, jan wali thakinaka, q’añu chuymanïñsa uñisiñawa. Iwxt'añax nayankiwa, suma yatiñ kankañaxa: Nayax amuyt'asirïtwa; Nayajj ch’amanïtwa. Naya tuqiw reyinakax apnaqapxi, jilïrinakax chiqapar uñjañ amtapxi. Naya tuqiw jilïrinakax apnaqapxi, jach'a jilïrinaka, taqi taripirinaka. Proverbios 8:13-16 qillqatanxa

Ch'amachasirinakan amparapaw apnaqani, q'añu jaqinakasti impuesto katuqatäniwa. Proverbios 12:24 qillqatanxa

Diosan mä sentenciapajj reyin lakapankiwa, lakapajj janiw taripäwin p’akintkiti. Reyinakatakix jan wali lurañax ajjtaskañawa, tronox chiqa kankañampi ch'amanchatawa. Chiqap lakanakax reyinakan kusisiñapawa; Khititejj cheqapar parlki ukarojj wal munasipjje. Proverbios 16:10,12-13 qillqatanxa

Khititejj jank’ak colerasirïki ukajja, ch’amani jaqenakat sipansa juk’amp askiwa; Khititix ajayupar apnaqki ukax mä markar katuntirit sipansa. Proverbios 16:32 qillqatanxa

Mä ñanqha jaqejja, taripañ thakinak mayjt’ayañatakiw mä churäw amti. Proverbios 17:23 qillqatanxa

Jan wali jaqin jaqip katuqañax janiw askïkiti, aski jaqir taripäwin t’unjañaxa. Proverbios 18:5 qillqatanxa

Juchañchañ tronon qunt'atäki uka reyix nayranakapampi taqi jan walinak ch'iqiyaraki. Proverbios 20:8 qillqatanxa

Mä yatiñan reyejj jan wali jaqenakaruw ch’eqeyi, ukatsti ruedapjja jupanakaruw apani. Proverbios 20:26 qillqatanxa

Khuyapayasiñampi, chiqa kankañampiw reyirux jark'aqaraki, tronopax khuyapayasiñampiw ch'amanchasi. Proverbios 20:28 qillqatanxa

Tatitutakix chiqapar uñjañasa, taripañsa juk'amp askiwa, sacrificiot sipansa. Jan wali jaqinakan lunthatasiñapax jupanakarux tukjaniwa; kunatix jupanakax janiw taripañ munapkiti. Proverbios 21:3,7 qillqatanxa

Chiqapar uñjirinakatakix taripañ lurañax kusisiñawa, ukampis ñanqha luririnakatakix t'unjatäniwa. Proverbios 21:15 qillqatanxa

Ukanakax yatiñan jaqinakankiwa. Juchañchañanxa jaqinakar respetañax janiw walïkiti. Khititix ñanqha jaqir siski: “Jumaw aski jaqïtaxa” sasa. juparuw jaqinakax ñanqhachapxani, markanakasti jupar uñisipxaniwa, ukampis khitinakatix jupar tuqinuqapki ukanakax kusisipxani, mä suma bendicionaw jupanakar purini. Proverbios 24:23-25 qillqatanxa

Khititix ajayupar jan apnaqki ukax mä t'unjat markar uñtasitawa, jan pirqanakani. Proverbios 25:28 qillqatanxa

Jan wali jaqinakax janiw taripañ yatipkiti, ukampis Tatitur thaqirinakax taqi kuns amuyapxi. Proverbios 28:5 qillqatanxa

Kunjamtix mä leonax warariski, ukat mä oso jayarst'ki ukhama; ukhamarakiw mä jan wali apnaqirix pisin jakasir jaqinakar apnaqi. Proverbios 28:15 qillqatanxa

Kunapachatix aski jaqinakax munañanïpki ukkhaxa, jaqinakax kusisipxiwa, ukampis ñanqha jaqinakax apnaqañ qalltxi ukhaxa, jaqinakax jachapxi. Proverbios 29:2 qillqatanxa

Reyix taripäwi tuqiw uraqix sayt'ayi, ukampis khititix churäwinak katuqki ukax t'unjaraki. Proverbios 29:4 qillqatanxa

Mä apnaqiritï k'arinak ist'ani ukhajja, taqe servirinakapajj jan wali jaqenakäpjjewa. Proverbios 29:12 qillqatanxa

Khititix reyix jan jithiqtir pisinkirinakar taripkani ukaxa, tronopax wiñayatakiw utt'ayatäni. Proverbios 29:14 qillqatanxa

Waljaniw apnaqirin askip thaqhapxi; ukampis sapa maynin taripäwipax Tatitun juti. Proverbios 29:26 qillqatanxa

Lemuel, janiw reyinakatakikiti, janiw reyinakan vino umañapakiti; janirakiw jilïrinakax machjayir umañanak umapxañapäkiti, jan umapxañapataki, kamachit armasipxañapataki, t'aqhisit jaqinakan taripäwip jan mayjt'ayañapataki. Proverbios 31:4-5 qillqatanxa

Taqi khitinakatix t'unjatäpki ukanakan lakam jist'arasim amutunakataki. Lakam jist'arasim, chiqapar uñjam, pisinkirinakampi, pisin jakasirinakampit arxatasim. Proverbios 31:8-9 qillqatanxa

Ucatsti inti manqhan taripañ utar uñjarakta, jan walinacajj ukan utjatapa; ukatsti aski kankañ chiqaw utjäna, uka ñanqha lurañax ukan utjarakïnwa. Nayajj chuymajan akham sista: "Diosaw aski jaqenakarusa, ñanqha jaqenakarus juchañchani, taqe kun luraňatakisa, taqe luraňanakatakis mä tiempow utji" sasa. Eclesiastés 3:16-17 qillqatanxa

Jumatix mä provincian pisinkirinakar t'aqhisiyat uñjassta, ukhamarak taripäwinak chiqapar uñjañ tuqit qhuru t'aqhisiyañ uñjasmaxa, jan musparamti, khititix jach'a jilïrinakat sipan juk'amp jach'a jaqit sipansa jach'anchatawa; ukat jupanakat sipan juk'amp jach'a jaqenakaw utjaraki. Eclesiastés 5:8 qillqatanxa

Khititejj kamachirjam phoqki ukajja, janiw kuna jan walsa amuykaniti, yatiñan jaqen chuymapasti, tiemposa, taripañsa amuyarakiwa. Kunatix taqi amtatakix pachax utjiwa, taripañas utjarakiwa, ukatwa jaqin t'aqhisiñapax jupar jach'anchaski. Eclesiastés 8:5-6 qillqatanxa

Profetanaka

Suma lurañ yatiqapxam; taripañ thaqhapxam, t'aqhisiyat jaqinakar yanapt'apxam, awkinakar taripapxam, viuda warmit achikt'asipxam. Isaías 1:17 qillqatanxa

Jiwasatakix mä wawaw yuriwayi, mä yuqall wawaw churatarakistu, jupan amparapar apnaqañ munañaw utjani. Jupan apnaqäwipan jilxattatapa, sumankañapas janiw tukuskaniti, Davitan tronopansa, reinopansa, uka apnaqäwip sum sayt'ayañataki, taripäwimpi, chiqapar uñjañampi, jichhat uksaru wiñayatak ch'amanchañataki. Taqi ch'aman Tatitun ch'amapampiw uk phuqani. Isaías 9:6-7 qillqatanxa

Ay, khitinakatix jan chiqap kamachinak amtapki, jan wali arunak qillqapki ukanaka; ¡Jan kunan jaqinakar taripäwit jithiqtañataki, markajan pisinkirinakat ch'amap apaqañataki, ukhamat ijma warminakax jupanakan manq'antatäpxañapataki, jan awkininakar lunthatapxañapataki! Isaías 10:1-2 liyt'añataki

Khuyapayasiñampiw tronox sayt'ayatäni, jupasti chiqapuniw Davidan Tabernáculopan qunt'asini, taripañataki, taripañ thaqhasa, chiqapar sarnaqañ jank'aki. Isaías 16:5 qillqatanxa

Uñtapxam, mä reyiw chiqapar sarnaqañan apnaqani, jilïrinakaw taripäwin apnaqapxani. Isaías 32:1 qillqatanxa

Tatitux akham siwa: "Jumanakax taripäwip phuqhapxam, chiqapar sarnaqapxam, qhispiyasiñax jak'ankxiwa, chiqa kankañajasti niyaw purini" sasa. Isaías 56:1 qillqatanxa

Juramento luräta: "Tatitusti jakaskiwa, chiqaparu, taripäwimpi, chiqapar sarnaqañampi" sasa. Markanakajj jupat bendicisipjjaniwa, jupampiw jach'añchapjjarakini" sasa. Jeremías 4:2 qillqatanxa

Ukampis khititix jach'a jach'a tukuski ukax jach'añchpan, nayar amuyatapata, uñt'atapata, naya Tatitux aka uraqin khuyapayasiña, taripäwi, chiqapar uñjir Tatitütwa. Jeremías 9:24 qillqatanxa

Davidan utapa, Tatitux akham siwa: Alwat taripañ phuqhapxam, t'aqhisirin amparapat q'añuchapxam, ukhamat nayan colerasiñaxax ninar uñtata, jan khitis jiwarañapataki, jan wali luratanakam layku. Jeremías 21:12 qillqatanxa

Tatitux akham siwa: Jumanakax taripäwi, chiqapar sarnaqañ phuqhapxam, t'aqhisirin amparapat lunthatatanakarus qhispiyapxam, janirak jan walinak lurapxamti, janirakiw yaqha markankir jaqirusa, awkinakarusa, ijma warmirus jan walinak lurapxamti, janirakiw aka chiqan jan juchani wila wartapxamti. Jeremías 22:3 qillqatanxa

Tatitux siwa, urunakax purininiwa, Davitatakix mä aski Rama sayt'ayä, mä Reyiw apnaqani, sumankañapa, aka uraqin taripäwi, chiqapar uñjañ phuqhañapataki. Jeremías 23:5 qillqatanxa

Uka urunakansa, uka pachanakasa, Davitarux chiqapar uñjañ Ramaruw jiltayä; Jupasti taripäwimpi, chiqapar uñjañampi oraqen phuqhani. Jeremías 33:15 qillqatanxa

Khititejj jan usunak churki, janirakiw jilt'ki, jan wali lurañat amparap apaqki ukajja, jaqe jaqenak taypin cheqpach taripäwip phoqaraki, nayan leyinakajarjam sarnaqaraki, nayan taripäwinakajsa phoqaraki, cheqaparjam sarnaqañataki. jupax chiqapar uñjatawa, chiqpachapuniw jakani, sasaw Tatit Diosax saraki. Ezequiel 18:8-9 qillqatanxa

Tatit Tatitux akham siwa: Israelan jilïrinakapa, jumanakax wakiskpan, nuwasiñanaka, yänak lunthatasiñanak apanukupxam, taripäwi, chiqapar uñjapxam, markajat qullqi mayt'asiñanakam apaqapxam, sasaw Tatit Diosax saraki. Ezequiel 45:9 qillqatanxa

Uqhamasti, rey, iwxt'atax jumatakix askïpan, juchanakamsa apanukum, aski luräwimpi, jan wali luräwinakamsa, pisinkirinakar khuyapt'ayasisa; inas samarañaman jayarst'ayatächispa. Jichhasti naya Nabucodonosorax alaxpachankir Reyiruw jach'añchta, jach'añcharakta, jach'añcharakta, taqi

luratanakapax chiqawa, thakinakapas taripañawa, jach'a jach'a tukur sarnaqirinakarus jisk'achañ yati. Daniel 4:27,37 qillqatanxa

Ucatsti Dario reyejj taqe aka oraqen jakir jaqenakaru, markanakaru, aru parlirinakaruw mä qellqat qellqäna. Sumankañax jumanakatakix juk'amp utjpan. Nayajj mä aru churtwa: reinojjan taqe apnaqäwipanjja, jaqenakajj Danielan Dios nayraqatan khathatt'asipjje, ajjsarapjjaraki, jupaw jakkir Diosajja, wiñayatakiw sayt'atäski, reinopasti jan tukjatäkaniti, apnaqäwipasa tukuykamaw utjani" sasa. Jupaw qhispiyi, qhispiyaraki, alaxpachansa, akapachansa unañchanaka, muspharkañanak luraraki, jupaw Danielar leonanakan ch'amapat qhispiyi. Daniel 6:25-27 qillqatanxa

Ukatpï Diosamaru kutt'am, khuyapayasiñampi, taripäwimpi, Diosamaru sapüru suyt'am —sasa. Oseas 12:6 qillqatanxa

Jan walinak uñisipxam, askinak munasipxam, taripañ uta punkun sayt'ayapxam, inas taqi ch'amani Tatit Diosax Joseyan qhiparirinakaparux khuyapt'ayasispa. Ukampis taripäwix umar uñtat saraqanpan, chiqapar sarnaqañax mä jach'a jawirar uñtata. Amós 5:15,24 qillqatanxa

Taqi ch'aman Tatitux akham siwa: "Chiqpach taripäwi phuqhapxam, sapa maynis jilamar khuyapt'ayasipxam, khuyapt'ayasipxam: jan viuda warmirusa, awkinakarusa, yaqha markankir jaqirusa, pisinkirinakarus t'aqhisiyapxamti; Jumanakat maynis chuymanakaman jan walinak jilapar jan walinak amuyapxamti. Zacarías 7:9-10 qillqatanxa

Ukanak lurapxäta; Sapa mayniw jaqi masimar chiqak parlapxam; chiqap taripäwi, sumankañ punkunakaman phuqhapxam: Jan maynis jaqi masipar jan walinak chuymanakaman amuyt'apxamti; jan k'ari juramento lurapxamti, taqi ukanakax nayatakix uñisiñawa —sasa Tatituw saraki. Zacarías 8:16-17 qillqatanxa

Evangelionaka

Jesusasti sarakïnwa: —Wawanakanakax nayar jutapxañapatak jaysapxam, janirak jark'apxamti, alaxpachan reinopax ukham jaqinakatakikiwa —sasa. Mateo 19:14 qillqatanxa

Ukhamasti, ¿khitirak mä chiqa chuymani, yatiñan uywatasti, khitirutix uywiripax utaparu manq'a churañapatak utt'ayi? Qhanak sapxsma, juparuw taqi yänakap apnaqañapatak utt'ayani —sasa. Mateo 24:45,47 qillqatanxa

Uywiripax juparux sänwa: —Walikiwa, suma, chiqa luqtiri, jumax mä juk'a yänakaruw chiqa chuymanïtaxa, nayax walja tuqinakan apnaqirit utt'ayäma. Uywiripax juparux sänwa: —Walikiwa, suma chiqa luqtiri! mä juk'a yänakan chiqa chuymanïtaxa, walja tuqinakan apnaqirit utt'ayapxäma: Tatituman kusisiñapar mantam —sasa. Mateo 25:21,23 qillqatanxa

Jesusasti jupanakar jawsasin säna: —Jumanakax yatipxtawa, khitinakatix jan judiöpki ukanakar apnaqir uñt'atäpki ukanakax jupanakar apnaqapxi. jach'a jaqinakax jupanakarux munañanïpxiwa. Ukampis janiw jumanak taypinx ukhamäkaniti, jan ukasti khititix jumanak taypin jach'a tukuñ munki ukax jumanakan yanapiripäniwa. Jaqin Yuqapasti janiw luqtatäñatak jutkiti, jan ukasti luqtañatakiw jutäna, jakañapsa waljanir qhispiyañatakiw jutäna. Marcos 10:42-45 qillqatanxa

Jan uñnaqaparjam taripapxamti, jan ukasti chiqapar uñjapxam. ¿Janir ist'kasax kamachisax khitirus juchañchaspa, ukat kuntix jupax lurki uk yatkasaxa? Juan 7:24,51 qillqatanxa

Cartanaka

Jan ukax khititix ewjjt'ki ukajja, ewjjt'ata, khititejj churki ukajja, jan ch'amäkipanwa lurpan. khititix apnaqki ukax ch'amampi; Khititejj khuyapayasirïki ukajja, kusisiñampi. Romanos 12:8 qillqatanxa

Sapa mayniw jach'a ch'amanakan apnaqatäpan. Diosan ch'amapax janiw utjkiti, jan ukasti Diosan ch'amapawa. Ukhamasti, khititix ch'amapar saykataski ukax, Diosan kamachipar jan walt'ayañapawa. Apnaqirinakax janiw aski luräwinakatakix axsarañäpkiti, jan ukasti jan wali luräwinakatakix axsarañjamawa. Ukhamajj ¿janit ch'amapar ajjsarañ munkasma? kunatix askïki uk luram, ukatsti uka pachparakiw jach'añchäta, jupasti Diosan suma luqtiripawa. Ukampis jumatix jan walinak lurasmaxa, axsaram; Jupajj janiw ina ch'usat espada apt'kiti, Diosan luqtiripawa, jan wali luririrojj colerasiñap apt'asiñapataki. Romanos 13:1-4 liyt'añataki

Tatitun laykux jaqinakan taqi kamachinakapar katuyasipxam, reyirus ist'apxam, jach'a jilïrirjama. Jan ukax marka apnaqirinakaru, jan wali luririnakar mutuyañataki, aski luririnakar jach'añchañataki khithanki ukanakarjama. 1 Pedro 2:13-14 liyt'añataki

Apocrifa sat qellqata

Tatitux Persia markankir Ciro reyin ajayuparuw sartayäna, ukatsti taqi markapan yatiyäna, ukat qillqat qillqt'arakïna: "Persia markankir Ciro reyix akham siwa" sasa. Israelan Tatitupa, jach'a Tatituw akapach reyir utt'ayitu, Jerusalén markan judionakan mä uta lurañapatakiw mayista. 1 Esdras 2:2-4 liyt'añataki

Ukatxa, Sisines, Fenicia markan gobernadoraparu, Satrabuzanés, jupamp chik sarnaqir masinakaparu, ukhamarak Siria, Fenicia markan apnaqirinakjam utt'ayat jaqinakarux amuyasipxañapatakiw mayïna, jan ukasti Zorobabel, Tatitun luqtiriparu, Judea markan gobernadoraparu, ukhamarak judionakan jilïrinakaparu, Tatitun utap uka chiqan lurapxañapatak t'aqhisiyapxañapataki. 1 Esrás 6:27 liyt'añataki

Esdrasajj wali yatiñanïnwa, janiw Tatitun leyinakapatsa, mandamientonakapatsa janiw kuns apanukkänti, jan ukasti taqpach Israel markaruw yatichäna, Diosan kamachinakapsa, taripäwinakapsa yatichäna. 1 Esdras 8:7 liyt'añataki

Ukhamaw taqi markanakax Tatitur jach'añchapxani, markapax Diosar uñt'ayapxani, Tatitux markaparux jach'ar aptapxani; Khitinakatix Tatit Diosarux chiqa kankañampi, chiqapar uñjañampi munapki ukanakax kusisipxani, jilanakasar khuyapt'ayasisa. Tobit 14:7 qillqatanxa

Uka qhipatxa walja markanakan apnaqiripätwa ukat taqpach uraqpacharuw apnaqarakta, janiw nayan munañajat jach'añchatäkti, jan ukasti sapa kutiw chiqapar uñjañampi, llamp'u chuymamp apt'asiwayta, ukat apnaqat jaqinakajarux sapüruw mä llamp'u jakañan utt'ayañ amtawayta, ukat reinojax sumankañ utjañapataki, ukat jach'a quta thiyanakar pasañatak jist'aratäñapataki, sumankañ machaqar tukuyañataki, ukax taqi jaqinakan munatawa. Ester 13:2 qillqatar yapxatatanaka

Reyinaka, ist'apxam, amuyt'apxarakim; aka oraqen tukusiñanakapan taripirinaka, yateqapjjam" sasa. Jach'a marka apnaqirinaka, ist'apxam, walja markanakat jach'añchasipxam. Tatituw ch'am churapxtam, jach'a kankañampiw taqi kunsa churapxtam, jupaw luräwinakam yant'ani, amtäwinakamsa yatxatarakini. Salomon 6:1-3 qillqatan yatiñ kankañapa

Ukatpï yatiñ kankañ munañax mä reinoruw puriyi. Jumanakatix trononaka, thujrunakan kusisipxätaxa, markan reyinakapa, yatiñ kankañar jach'añchapxam, wiñayatak apnaqapxañamataki. Salomonan yatiñ kankañapa 6:20-21 qillqata

Qamir kankañax aka jakañan munat yänakakïspa ukhaxa; ¿Kunas yatiñ kankañat sipansa juk'amp qamirïspa, taqi kunsa luriristi? Ukat amuyt'asirïñax irnaqaspa ukhaxa; ¿Khitis jupat sipansa juk'amp k'ari irnaqt'irïpacha? Chachatix chiqapar sarnaqañ munchixa, ch'amachasitapax suma luräwinakawa, jupasti suma amuyumpi, amuyt'asiñampi, chiqapar uñjañampi, ch'amampi yatichi. Salomón 8:5-7 qillqatan yatiñ kankañapa

Qhispiyapxam jan wali t'aqhisiyiriru t'aqhisirin amparapat qhispiyapxam; Juchañchäwin qunt'atäkasin jan aynacht'amti —sasa. Sirac 4:9 qillqatanxa

Yatiqañ lurir jaqin amparapampiw jach'añchatäni, ukat marka apnaqirix wali yatiñan arupat jach'añchatäniwa. Sirac 9:17 qillqatanxa

Mä yatiñan taripiriw markapar yatichani; ukat amuyt'asir jaqin gobiernopax suma wakicht'atawa. Kunjämtix markan taripiripax jupa pachpakixa, ukhamarakiw jilïrinakapaxa; Marka apnaqiristi kunjäm jaqisa, taqi uka markan jakirinakax ukham jaqinakäpxiwa. Jan yatiñan reyix markaparuw t'unji; jan ukasti, khitinakatejj munañanïpki ukanakan amuyt'asirïpjjatap laykuw uka markan jakapjjani" sasa. Sirac 10:1-3 qillqatanxa

Tatitur ajjsarañaw nayrajj munañanïñataqui, ucampis qhuru chuymampi, jach'a jach'a tukuñampiw chhaqtañapa. Jach'a jaqinakasa, taripirinakasa, ch'aman jaqinakasa jach'añchatäpxani; ukampis janiw khitis Tatitur axsarir jaqit sipan juk'amp jach'äkiti. Sirac 10:21,24 ukat juk'ampinaka

Uraqpachan yaqha markanakar t'aqanuqatapatxa, taqi markanakaruw mä apnaqiri utt'ayäna. ukampis Israel markax Tatitun chiqapawa: Sirac 17:17

Tatitur axsaririnakax taripatäñ jikxatapxani, chiqapar uñjañax mä qhanar uñtataw qhant'ayapxani. Sirac 32:16 qillqatanxa

Jupasti mandamientonakapsa, taripäwinakan kamachinakapansa ch'amap churäna, Jacobur yatiyañapataki, ukhamarak Israel markar kamachinakapan yatiyañapataki. Sirac 45:17 ukat juk'ampinaka

Davidajj khuyapt'ayasirïtapatjja, wiñay apnaqäwin tronoparuw katuyasïna. 1 Macabeos 2:57 qillqatanxa

Ukatsti jaqinakax Simonan sarnaqäwinakap q'uchupxäna, kuna jach'a jach'a tukuñarus markapar apaniñatak amtäna, juparuw gobernadoraparu, jilïr sacerdotepar tukuyäna, taqi ukanak luratapata, ukhamarak markapar chiqapar uñjatapata, iyawsäwipsa, taqi tuqit markapar jach'ar aptañ thaqhatapata. 1 Macabeos 14:35 qillqatanxa